

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024
ISSUE DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.4.4.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.

Crossref
Content
Registration

MUASSIS:

**TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI**

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Y. Mahmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik,
E. Mustafayev

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 24.12.2024-yilda
bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 7

Adadi: 100. Buyurtma: № 157.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

N. Salayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR

S. Samadov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘i v.v.b.

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

F. Raximov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti professor v.b., yuridik fanlar doktori

R. Kabulov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Umirzakov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar nomzodi

I. Astanov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Pulatov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Й. Махмудов, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от
29.11.2023 г. № 174625.

Журнал передан в типографию
24.12.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 7. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 157.

Лицензия типографии от
№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Н. Салаев – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

С. Самадов – врио начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – доктор юридических наук, профессор, заведующая кафедрой уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

А. Отажонов – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – доктор юридических наук, профессор, начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан

Ф. Рахимов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

К. Абдурасулова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

В. Давлятов – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент

С. Ниёзова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

Ш. Хайдаров – доктор юридических наук, и.о. профессора Ташкентского государственного юридического университета

Р. Кабулов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан

Б. Умирзаков – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент Академии МВД Республики Узбекистан

А. Баратов – кандидат юридических наук, доцент Ташкентского государственного юридического университета

И. Астанов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Б. Пулатов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

**FOUNDER
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

"The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
Y. Makhmudov, M. Sharifova,
Sh. Becnazarova, Y. Yarmolik, E. Mustafae

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 7.

Units: 100. Order: № 157.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023-y.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

N. Salayev – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

EDITOR-IN-CHIEF

S. Samadov – Acting Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal and Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law , Professor

EXECUTIVE EDITOR

A. Otajonov – Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

F. Raximov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

Q. Abdurasulova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor

S. Niyozova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Sh. Khaydarov – Acting professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Kabulov – Professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Umirzakov – Associate professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy in Law (PhD)

A. Baratov – Associate professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

I. Astanov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Pulatov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

MUNDARIJA

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLİYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

Sobitova Umidaxon Murod qizi

FUQAROLARNING REPRODUKTIV SALOMATLIGINI MUHOFAZA QILISH USTIDAN
PROKUROR NAZORATINI TA'MINLASH MUAMMOLARI 8

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Niyozova Salomat Saparovna

JINSIY DAXLSIZLIKKA QARSHI QARATILGAN JINOYATLARDA VOYAGA
YETMAGAN JABRLANUVCHILARNING VIKTIMOLOGIK TAVSIFI18

Israilov Dilshod Shavkatovich

SOG'LIQQA QARSHI JINOYATLAR TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA TASNIFLANISHI32

Kamalova Dildora G'ayratovna, Ibroximov Saidakbar Ilxom o'g'li

JAZONI O'TASHDAN MUDDATIDAN ILGARI SHARTLI OZOD QILISH
TUSHUNCHASI VA HUQUQIY AHAMIYATI44

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

Meliyev Xudoyor Xurramovich

DAVLAT XIZMATLARI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH KORRUPSIYA VA
BYUROKRATIYAGA TA'SIRCHAN CHORA SIFATIDA57

Majidov Shahzod Abdixalil o'g'li

KORRUPSIYAGA OID HUQUQBUZARLIK HAQIDA XABAR BERGAN
SHAXSLARNING HUQUQLARINI BELGILASH ISTIQBOLLARI65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

O'ZBEK DAVLATCHILIGI TARIXIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
ETYUDLARI: AMIR TEMURNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
SIYOSATI78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHGA QABUL QILISH JARAYONIGA
KORRUPSIYANING SALBIY TA'SIRI95

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

O'razaliyev Murod Qorayevich

OILADA ZO'RLIK ISHLATISH SABABLARI 105

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.07 – СУДЕБНОЕ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

Собитова Умидахон Мурод кизи

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ОХРАНОЙ
РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВЬЯ ГРАЖДАН 8

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Ниёзова Саломат Сапаровна

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
ПОТЕРПЕВШИХ В ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ
НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ18

Исраилов Дилшод Шавкатович

ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ
ЗДОРОВЬЯ32

Камалова Дилдора Гайратовна, Иброхимов Саидакбар Ильхом угли

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО
ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ44

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

Мелиев Худоёр Хуррамович

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ
МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ И БЮРОКРАТИИ57

Мажидов Шахзод Абдихалил угли

ПЕРСПЕКТИВЫ УСТАНОВЛЕНИЯ ПРАВ ЛИЦ, СООБЩИВШИХ
О КОРРУПЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ65

Облакулов Давлат Олтинбоевич

ЭТЮДЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В ИСТОРИИ УЗБЕКСКОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОСТИ: АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ПОЛИТИКА
АМИРА ТЕМУРА78

Юсупов Нодирбек Абдужалилович

НЕГАТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ НА ПРОЦЕСС ПРИЁМА
НА РАБОТУ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН95

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

Уразалиев Мурод Кораевич

ПРИЧИНЫ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ 105

CONTENTS

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

Sobitova Umidakhon Murod kizi

PROBLEMS OF ENSURING PUBLIC PROSECUTOR'S SUPERVISION OVER
THE PROTECTION OF REPRODUCTIVE HEALTH OF CITIZENS 8

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Niyozova Salomat Saparovna

VICTIMOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MINOR VICTIMS IN CRIMES
AGAINST SEXUAL INTEGRITY 18

Israilov Dilshod Shavkatovich

CONCEPT, ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST HEALTH 32

Kamalova Dildora Gayratovna, Ibrokhimov Saidakbar Ilkhom ugli

CONCEPT AND LEGAL SIGNIFICANCE OF PAROLE 44

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

Meliyev Khudoyor Khurramovich

DEVELOPMENT OF THE PUBLIC SERVICES SYSTEM AS AN EFFECTIVE
MEASURE TO CORRUPTION AND BUREAUCRACY 57

Majidov Shahzod Abdikhalil ugli

PROSPECTS FOR ESTABLISHING THE RIGHTS OF PERSONS WHO HAVE
REPORTED CORRUPTION OFFENSES 65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

ANTI-CORRUPTION STUDIES IN THE HISTORY OF UZBEK STATEHOOD:
AMIR TEMUR'S ANTI-CORRUPTION POLICY 78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

THE NEGATIVE IMPACT OF CORRUPTION IN THE RECRUITMENT
PROCESS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 95

12.00.15 – CRIMINOLOGY

Urazaliev Murod Korayevich

CAUSES OF DOMESTIC VIOLENCE 105

Kelib tushgan / Получено / Received: 14.11.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 03.12.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2024

DOI: 10.51788/tsul.ccj.4.4./ETHT7265
UDC: 328.185(045)(575.1)

KORRUPSIYAGA OID HUQUQBUZARLIK HAQIDA XABAR BERGAN SHAXSLARNING HUQUQLARINI BELGILASH ISTIQBOLLARI

Majidov Shahzod Abdixalil o'g'li,
O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish
akademiyasi tayanch doktoranti
ORCID: 0000-0002-0583-2266
e-mail: shohzod.majidov@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-noyabrdagi PF-200-son "Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish hamda davlat organlari va tashkilotlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati tizimi samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni bilan tasdiqlangan korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2023–2024-yillarga mo'ljallangan davlat dasturi 3-bandida korrupsiyaga oid xabarlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish yuzasidan belgilangan chora-tadbirlardan kelib chiqib, korrupsiyaga oid xabarlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish yuzasidan korrupsiyaviy huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarning asosiy, jumladan, xabar bergan shaxslarning himoya qiluvchi vakolatli davlat organlaridan shaxsiy va mulkiy xavfsizligini ta'minlashni talab qilish, qo'llangan xavfsizlik choralarining qo'llanish tartibi va ularning xususiyati haqida ma'lumot olish, oshkor qilingan ma'lumot manbasi sir saqlanishini talab qilish, yaqin qarindoshlariga nisbatan himoya choralarini qo'llash yuzasidan murojaat qilish singari huquqlarini belgilash va ularni ro'yobga chiqarish istiqbollari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarga birlamchi beg'araz yuridik yordam hamda bepul psixologik yordam ko'rsatish, xabar berganlik natijasida o'ziga yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni undirish maqsadida davlat boji to'lamasdan sudga murojaat qilishda davlat kafolatini taqdim etish yo'nalishlari xorijiy davlatlar qonunchiligida mazkur tajribaning normalarda mustahkamlanishi hamda qo'llanishi kabi masalalar o'rganilgan.

Kalit so'zlar: xabar bergan shaxslar, korrupsiyaga qarshi kurashish, yuridik yordam, psixologik ko'mak, davlat kafolati, ma'naviy zarar, murojaat, shaxsiy xavfsizlik

ПЕРСПЕКТИВЫ УСТАНОВЛЕНИЯ ПРАВ ЛИЦ, СООБЩИВШИХ О КОРРУПЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ

Мажидов Шахзод Абдихалил угли,
базовый докторант Правоохранительной академии
Республики Узбекистан

Аннотация. В данной статье проанализированы перспективы установления и реализации прав лиц, сообщивших о коррупционных нарушениях, в том числе требующих от уполномоченных государственных органов защиты и обеспечения их личной и имущественной безопасности, предоставления информации о порядке применения и характере мер безопасности, сохранения в тайне источника полученной информации, применения мер защиты к близким родственникам, исходя из мер, установленных пунктом 3 Государственной программы по противодействию коррупции на 2023–2024 годы, по совершенствованию системы обработки сообщений, касающихся коррупции, утверждённой Указом Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы противодействия коррупции и повышению эффективности системы общественного контроля за деятельностью государственных органов и организаций» от 27 ноября 2023 года № УП–200. Кроме того, в статье рассматриваются такие вопросы, как закрепление и применение в законодательстве иностранных государств норм в области оказания первичной безвозмездной юридической помощи и бесплатной психологической помощи лицам, сообщившим о коррупционных правонарушениях, предоставления государственных гарантий при обращении в суд без уплаты государственной пошлины с целью взыскания причинённого им материального и морального вреда.

Ключевые слова: сообщившие лица, противодействие коррупции, юридическая помощь, психологическая поддержка, государственная гарантия, моральный ущерб, апелляция, личная безопасность

PROSPECTS FOR ESTABLISHING THE RIGHTS OF PERSONS WHO HAVE REPORTED CORRUPTION OFFENSES

Majidov Shahzod Abdikhalil ugli,
Basic doctoral student of the Law Enforcement
Academy of the Republic of Uzbekistan

Abstract. This article analyzes the prospects of establishing and implementing the rights of individuals who report corruption violations, based on the measures outlined in paragraph 3 of the State Program for 2023–2024 on combating corruption, which was approved by the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan, No. PD-200, dated November 27, 2023, titled “On measures to further improve the system of combating corruption and enhance the effectiveness of public oversight over the

activities of state bodies and organizations.” The article discusses measures aimed at improving the system for handling corruption-related reports, particularly focusing on the rights of whistleblowers. These include the right to demand the protection of their personal and property security by competent state bodies, obtaining information about the procedures and specifics of security measures, requesting the confidentiality of the source of disclosed information, and applying protective measures to close relatives. The article also examines issues such as the provision of primary legal assistance and free psychological assistance to individuals who have reported corruption offenses, the provision of state guarantees when applying to the court without paying a state duty in order to recover material and moral damage caused by reporting, and the strengthening and application of this experience in the norms of the legislation of foreign countries.

Keywords: reporting persons, anti-corruption, legal assistance, psychological support, state guarantee, moral harm, appeal, personal safety

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-noyabrdagi “Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish hamda davlat organlari va tashkilotlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati tizimi samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-200-son Farmoni bilan tasdiqlangan korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha 2023–2024-yillarga mo‘ljallangan davlat dasturining 3-bandida korrupsiya to‘g‘risida xabar beruvchilarning (keyingi o‘rinlarda xabar beruvchi shaxslar deb yuritiladi) huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini nazarda tutuvchi normativ-huquqiy hujjat loyihasini ishlab chiqish asosiy vazifa sifatida belgilandi. Ushbu chora-tadbirdan kelib chiqqan holda, korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni fosh etishda xabar qilgan shaxslarning huquqlarini huquqiy jihatdan himoya qilish, shuningdek, xabar qilgan shaxslarni korrupsiyaga qarshi kurashishdagi faolligini yanada oshirish hamda ularni himoya qilishning mexanizmlarini takomillashtirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan “Korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish to‘g‘risida”gi qonun loyihasi ishlab chiqildi.

Joriy yilning 2024-yil 15-noyabr kuni Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligida O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, BMT Taraqqiyot dasturining O‘zbekistondagi vakolatxonasi hamda Koreya Respublikasining Korrupsiyaga qarshi kurash va fuqarolik huquqlari bo‘yicha komissiyasi hamkorligida “O‘zbekistonda korrupsiya holatlari haqida xabar berishning samarali mexanizmini yaratish” loyihasi doirasida korrupsiya haqida xabar beruvchilarni himoya qilish masalalari muhokama qilingan. Ushbu loyiha doirasida mamlakatimizda respondentlar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalariga ko‘ra, respondentlarning 74 foizi korrupsiya holatlari haqida xabar berishga va 82,2 foizi elektron platforma yoki mobil ilova orqali xabar berishga tayyorligini bildirgan bo‘lsa-da, “*Nima sababdan korrupsiya haqida xabar bermaysiz?*” degan savolga 48,6 foiz respondent xabar berish ortidan sodir bo‘ladigan salbiy holatlardan cho‘chishini aytib izohlagan [1].

Shu sababli xabar berish tizimida xabar beruvchi shaxslar ongida xabar qilishga bo'lgan xavfsizlik va ishonch bilan oldinga chiqishni ta'minlash, ularni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish hamda ularning huquqlarini ishlab chiqish muhimdir. Mazkur huquqlar ta'minlanmasligi xabar qilgan shaxslarning huquqni muhofaza qiluvchi organlarga ishonchi pasayishiga, natijada korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar qilish darajasi tushib ketishiga sabab bo'ladi. Shu sababli xabar beruvchi shaxslar huquqlarini belgilash orqali ularning xabar berishga bo'lgan ishonchini oshirish mumkin.

Xabar beruvchi shaxslar huquqlari sifatida ularga nisbatan birlamchi bepul yuridik hamda psixologik yordam taqdim etish dolzarbligi yuzasidan huquqshunos olimlar tomonidan ilmiy izlanish va tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, bir qator ilmiy-nazariy xulosalar taqdim etilgan. Jumladan, Dr. Tanya M. Marcum, Jacob Young [2], Nick Thorpe [3], Mia Barnes [4] singari olimlar tomonidan xabar beruvchi shaxslarga psixologik ko'mak ko'rsatishning nazariy jihatlarini bo'yicha tadqiqot ishlari olib borilgan.

Material va metodlar

Tadqiqot davomida quyidagi masalalar tahlil qilindi: xabar beruvchi shaxslarning shaxsiga doir ma'lumotlari bilan ishlash, ularning davlat organlari qarorlari, mansabdor shaxslar harakatlari (harakatsizligi) va mehnat qonunchiligi buzilishi ustidan shikoyat qilish huquqini to'laqonli ta'minlash, ularning asosiy huquqlari sifatida xabar berganlik natijasida o'ziga yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni undirish maqsadida davlat boji to'lamasdan sudga murojaat qilish, xabar beruvchi shaxslarga nisbatan birlamchi bepul yuridik yordam berish tizimini joriy etish, shuningdek, ularga beg'araz psixologik yordam ko'rsatishning o'ziga xos jihatlarini, shuningdek, Ukraina, Sloveniya, Tunis, Koreya, GFR, JAR, AQSh, Niderlandiya, Avstraliya, Buyuk Britaniya kabi davlatlarda ushbu tajribaning normalarda mustahkamlanishi hamda qo'llanishi kabi masalalar o'rganildi.

Yuqorida sharhlanayotgan masalalar yuzasidan muallif pozitsiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, "Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar qiluvchi shaxslarni himoya qilish to'g'risida"gi qonun loyihasida xabar beruvchi shaxslar huquqlarini belgilash yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tadqiqot natijalari

O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvarda qabul qilingan O'RQ-419-son "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni 28-moddasiga ko'ra, xabar beruvchi shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlar xizmat sirini tashkil etishi hamda faqat qonunda nazarda tutilgan hollarda va shaxsning o'zining, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi organ rahbarining yozma ruxsati asosida oshkor etilishi va korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida xabar beruvchi shaxslarning hamda ularning yaqin qarindoshlarining hayotiga va sog'lig'iga haqiqiy tahdidni, ularga nisbatan zo'rlik ishlatilganini, ularning mol-mulki yo'q qilinganini yoki shikastlantirilganini tasdiqlovchi yetarli asoslar mavjud bo'lgan taqdirda korrupsiyaga qarshi kurashishni amalga oshiruvchi organlar ularni himoya qilish bo'yicha zarur choralar ko'rishi shartligi belgilangan.

Demak, xabar beruvchi shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlar xizmat sirini tashkil qiladi va oshkor etilishiga yo'l qo'yilmaydi. Biroq xabar beruvchi shaxslar shaxsiga doir ma'lumotlar oshkor bo'lishi ularga nisbatan uchinchi shaxslar tomonidan ularning hayoti, sog'lig'iga nisbatan tazyiq, ta'qib va zo'ravonlik holatlari sodir etilishiga olib kelishi mumkin. Shu tufayli xabar beruvchi shaxslar huquqlari sifatida himoya qiluvchi vakolatli davlat organlaridan shaxsiy va mulkiy xavfsizligini ta'minlashni talab qilish hamda himoya choralari qo'llash yoki ularni bekor qilish to'g'risida ariza bilan murojaat etish huquqini belgilash lozim. Masalan, xorij tajribasidan Tunis Respublikasining "Xabar beruvchi shaxslarning himoyasi to'g'risida"gi Qonuniga ko'ra, xabar bergan shaxslarda xabar berganliklari orqali o'z shaxsiy xavfsizligini ta'minlash yuzasidan vakolatli organlarga to'g'ridan to'g'ri murojaat (og'zaki, yozma va elektron tarzda) qilish huquqi mavjudligi belgilangan [5]. Xabar beruvchi shaxslar tomonidan vakolatli davlat organlariga shaxsiy va mulkiy xavfsizligini ta'minlashni talab qilish natijasida ularga nisbatan qo'llangan xavfsizlik choralari qo'llanish tartibi va ularning xususiyati haqida ma'lumot olishni ta'minlash lozim.

Ma'lumki, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun 28-moddasi ikkinchi qismida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida xabar qiluvchi shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlar xizmat sirini tashkil etishi hamda faqat qonunda nazarda tutilgan hollarda va shaxsning o'zining, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi organ rahbarining yozma ruxsati asosida oshkor etilishi belgilangan. Biroq xabar beruvchi shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlar qonunda nazarda tutilgan hollarda oshkor etilishi belgilangan bo'lsa-da qaysi holatlar ekanligi amaldagi qonunchilikda ko'rsatilmagan. Bu esa, o'z navbatida, xabar beruvchi shaxslarning shaxsiga doir ma'lumotlarni vakolatli davlat organlari tomonidan sir saqlash majburiyatini ayrim holatlarda so'roq ostida qoldirishi mumkin. Xalqaro standartlarda belgilangan qoidalardan kelib chiqqan holda xabar beruvchi shaxslarning xabar qilingan yoki oshkor qilingan ma'lumot manbasi va xabar beruvchi shaxsning shaxsiga doir manbalar oshkor etilmasligi xabar beruvchi shaxslar xavfsizligini ta'minlashning eng muhim omili hisoblanadi.

Jumladan, Yevropa Ittifoqining Xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi direktivasida (EU 2019) korrupsiyaga oid jinoyat ishini tergov qilish jarayonida xabar beruvchi shaxsning shaxsiga doir ma'lumotlar maxfiylikni himoya qilish xabar beruvchi shaxslarni himoya qilishning muhim chorasi hisoblanadi. Faqatgina xabar beruvchi shaxsning shaxsiga doir ma'lumotlari ularning xavfsizligini ta'minlash yuzasidan tergov organlari tomonidan milliy qonunchilikda nazarda tutilgan asoslar mavjud bo'lsagina, oshkor etilishiga yo'l qo'yilishi nazarda tutilgan [6]. Shu sababli amaldagi qonunchilikda xabar beruvchi shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlar oshkor qilinishining aniq asoslarini ishlab chiqish hamda xabar bergan shaxs xabar qilingan yoki oshkor qilingan ma'lumot manbasi sir saqlanishini talab qilish huquqiga ega ekanligini belgilash lozim.

"Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun 28-moddasi birinchi qismida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi axborotni xabar beruvchi shaxslar va

ularning yaqin qarindoshlari davlat himoyasida bo'lishi qayd etilgan. Xabar beruvchi shaxslarga nisbatan uchinchi shaxslar tomonidan ularning hayoti, sog'lig'i va mol-mulkiga xavf-xatar solinganida yoki ularga nisbatan tazyiq, zo'ravonlik hamda ta'qib nafaqat xabar beruvchi shaxslarga nisbatan, balki ularning yaqin qarindoshlariga nisbatan ham real xavfni yuzaga keltirishi mumkin.

Amaldagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunda xabar qilgan shaxslarning yaqin qarindoshlari ularga nisbatan korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar qilgan shaxs natijasida o'zining hayoti, sog'lig'i va mol-mulkiga nisbatan real xavf vujudga kelganida to'g'ridan to'g'ri himoya qiluvchi davlat organiga murojaat qilish huquqiga ega ekanligi nazarda tutilmagan. Shu sababli xabar beruvchi shaxsning asosiy huquqi sifatida yaqin qarindoshlariga nisbatan himoya choralari qo'llashni talab qilish bilan bog'liq murojaat etish huquqini belgilash maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqot natijalari tahlili

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, xabar beruvchi shaxsning korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar berishga oid huquqlari, majburiyatlari va boshqa holatlar yuzasidan ularning xabardorligini oshirish, ularga huquqiy yordam ko'rsatish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jumladan, Yevropa Ittifoqining Xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi direktivasi (EU 2019) 20-moddasida har bir davlat o'z milliy qonunchiligida xabar bergan shaxslarga bepul yuridik yordam ko'rsatish tizimini belgilashga haqli ekanligi nazarda tutilgan. Biroq O'zbekistonda xabar bergan shaxslarga yuridik yordam ko'rsatishning huquqiy asoslari va qaysi vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshirilishi nazarda tutilmagan. Xorij tajribasiga ko'ra, Koreya Respublikasining Korrupsiyaga qarshi va fuqarolik huquqlari bo'yicha komissiyasi Koreya Advokatlar assotsiatsiyasidan xabar qilgan shaxslarga huquqiy yordam ko'rsatish bo'yicha bepul yuridik yordam berishni talab qilishi mumkinligi [7], Niderlandiyada esa hukumat to'g'ridan to'g'ri xabar beruvchilarga huquqiy maslahat berishga ixtisoslashgan yuridik maslahat markaziga (Advice Centre for Whistleblowers) imkon va resurslarni taqdim etganligini ko'rish mumkin [8]. Maslahat markazi Ichki ishlar vazirligi hamda Ijtimoiy va bandlik vazirligi tomonidan tashkil etilgan va moliyalashtirilgan bo'lib, biroq ulardan mustaqil tarzda faoliyat yuritadi. Markaz tarkibiga xususiy sektor, davlat sektori va kasaba uyushmalarining vakili bo'lgan uch kishilik qo'mita va kichik xodimlar, shu jumladan, direktor, uchta katta yuridik maslahatchi, aloqa bo'yicha maslahatchi, ofis kotibi va ma'muriy yordamchi kiradi.

Bugungi kunda bir qator davlatlarning fuqarolik jamiyati institutlari ham xabar beruvchilarga huquqiy maslahat va ko'mak berib kelmoqda. Jumladan, xodimlarning kasaba uyushmalari, AQShning Hukumatning hisobdorligi loyihasi tashkiloti (GAP), Buyuk Britaniyaning Ishda jamoatchilik e'tibori (PCaW), Janubiy Afrika Respublikasining Ochiq demokratiya maslahat markazi (ODAC), Germaniyaning Xabar beruvchilar markazi (WBN), Avstraliyalik xabarchilar tashkiloti (WBA) shular jumlasidandir. Ushbu nodavlat tashkilotlari tomonidan xabar beruvchi shaxslarga nisbatan xabar berishga oid qonunchilik yuzasidan doimiy ravishda huquqiy maslahat berib kelinmoqda.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, Transparency International (TI) tashkiloti dunyo bo'ylab ayrim davlatlarda advokatlik va yuridik maslahat markazlarini (ALACs) tashkil etmoqda. Ular 60 ta mamlakatda, shu jumladan, Irlandiya, Rossiya Federatsiyasi va Lotin Amerikasining ayrim davlatlarida, jumladan, Gvatemala va Gondurasda tashkil etilgan bo'lib, xabar beruvchi shaxslarga beg'araz tarzda bepul yuridik yordam ko'rsatib kelmoqda [9].

Tahlillarga ko'ra, bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida xodimlarga va fuqarolarga korrupsiyaviy huquqbuzarliklar yuzasidan Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligiga to'g'ridan to'g'ri xabar berish imkonini beruvchi "e-antikor.uz" elektron platformasi, "1253" qisqa raqamli "Call-markaz" faoliyati tashkil etilgan. Mazkur tarmoqlar orqali fuqarolarning murojaatlari asosida ularga maslahat va tushuntirishlar berib boriladi. Biroq ushbu tezkor aloqa kanallarini tashkil etishdan ko'zlangan asosiy maqsad fuqarolarning o'zlari duch kelgan yoki xabar topgan korrupsiyaga oid faktlar to'g'risida zudlik bilan xabar berishidir.

Bundan tashqari, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi ma'lumotlar, ularni himoya qilish to'g'risida ma'lumot beradigan shaxslarga maslahat berish uchun qonun hujjatlari va davlat organlarining ishi to'g'risidagi muayyan bilimlari talab etiladi, shuningdek, ushbu ish hujjatlari va holatlarini o'rganish, bu holatda qanday oqibatlarga olib kelganligini muhokama qilish va himoya choralarini tanlash kerak. Qo'ng'iroqlarni qabul qilish markazi – "Call-markaz" umumiy telefon tarmog'idir. Ushbu turdagi huquqiy maslahatlarni umumiy telefon orqali taqdim etishning iloji yo'q.

Agarda xorij tajribasiga nazar tashlansa, ayrim davlatlar qonunchiligida xabar beruvchi shaxslarga to'g'ridan to'g'ri yuridik yordam olish huquqi davlat tomonidan kafolatlanganligini ko'rish mumkin. Jumladan, Ukraina Respublikasining "Korrupsiyaning oldini olish to'g'risida"gi Qonuni 53-moddasi uchinchi qismiga ko'ra, xabar beruvchi shaxslar xabar berish tufayli o'z huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish yuzasidan davlat hisobidan yuridik yordam olish huquqiga ega [10]. Jumladan, Ukraina Respublikasining "Bepul huquqiy yordam to'g'risida"gi Qonuni 14-moddasiga ko'ra, korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarlik to'g'risidagi xabar berishlari munosabati bilan barcha turdagi yuridik yordamdan, jumladan:

- sudlar, davlat organlari va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarida xabar beruvchi shaxslarning manfaatlarini himoya qilish;

- protsessual xarakterdagi hujjatlarni tayyorlab berish [11].

Shuningdek, Sloveniya Respublikasining "Xabar beruvchi shaxslarning himoyasi to'g'risida"gi Qonuniga ko'ra, xabar beruvchi shaxslarga ijtimoiy himoya chorasi sifatida bepul yuridik yordam olish huquqi taqdim etilgan [12].

Fikrimizcha, "Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risida"gi qonun loyihasida xabar beruvchining huquqlari sifatida himoya qilishni ta'minlovchi davlat organlaridan bepul birlamchi yuridik yordam olishni belgilash maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, birlamchi bepul yuridik yordam ko'rsatgan shaxslarga ma'lum bo'lib qolgan barcha shaxsga doir ma'lumotlar shaxsga

doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilik bilan qo'riqlanishi va yuridik yordam olgan shaxsning shaxsiga doir ma'lumotlari ishonib topshirilgan hamda kasbiy, xizmat yoki mehnat majburiyatlarini bajarishi munosabati bilan bu ma'lumotlar o'ziga ma'lum bo'lib qolgan, ushbu ma'lumotlarni oshkor etishga yo'l qo'ygan shaxslar qonunda nazarda tutilgan javobgarlikka tortilishini belgilash lozim.

Jumladan, shaxsning yuridik yordam ko'rsatishni so'rab qilgan murojaati, yuridik yordam natijalari va shaxsga ko'rsatilgan yuridik yordam to'g'risidagi ma'lumotlar bepul yuridik yordam ko'rsatgan shaxslarning xizmat sirini tashkil etishi, xizmat sirini yuridik yordam ko'rsatishni so'rab murojaat qilgan shaxs yoki uning qonuniy vakili roziligisiz oshkor etish taqiqlanishi lozim. Shu sababli xabar beruvchi shaxslarni himoya qilishni ta'minlovchi davlat organlari xodimlariga shaxsga doir ma'lumotlari ishonib topshirilgan hamda kasbiy, xizmat yoki mehnat majburiyatlarini bajarishi munosabati bilan bu ma'lumotlar o'ziga ma'lum bo'lib qolgan taqdirda ushbu ma'lumotlarni oshkor etishga yo'l qo'ymasligi, agarda ushbu ma'lumotlarni oshkor qilgan taqdirda, mazkur shaxslar qonunda nazarda tutilgan javobgarlikka tortilishini belgilash lozim.

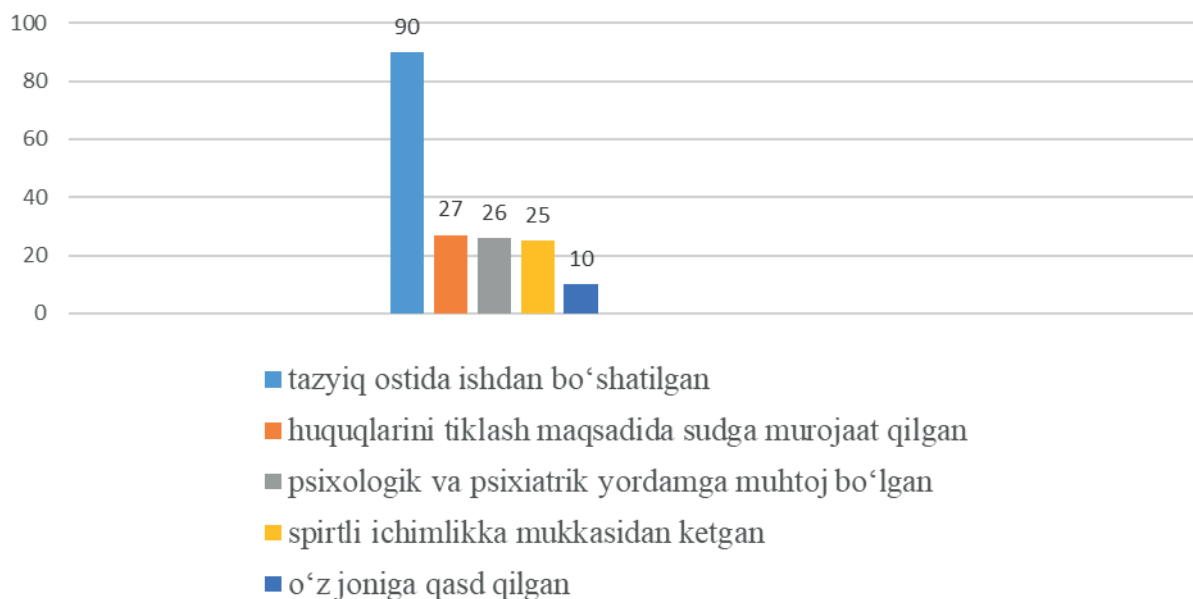
Ma'lumki, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunning 28-moddasi to'rtinchi qismida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risidagi axborotni xabar qiluvchi shaxslarning va ularning yaqin qarindoshlarining huquqlari va qonuniy manfaatlariga korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida xabar qilganligi sababli tajovuz qilishga, shuningdek, ish beruvchi tomonidan ularning mehnatga oid huquqlari buzilishiga yo'l qo'yilmaydi hamda bu qonunga ko'ra javobgarlikka sabab bo'lishi belgilangan.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, xabar bergan shaxslar korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar berganligi tufayli ularga nisbatan ish beruvchi tomonidan mehnatga oid munosabatlarda ularning huquqlari buzilishi holatlari kuzatilmoqda. Jumladan, xabar qilgan xodimlarning keyingi mehnat faoliyatini ilmiy jihatdan tahlil qilgan Bradley universitetida faoliyat ko'rsatuvchi Dr.Tanya Marcum va Dr.Jacob Youngning tadqiqotiga ko'ra, xabar qilgan shaxslarning 69 foizi kelgusida o'z ishini yo'qotishi yoki ishdan ketishga majbur qilinishi, ayrim paytlarda 64 foiz xabar bergan shaxslar esa boshqa ishga o'tgan taqdirda ham "qora ro'yxat"ga kiritilishi aniqlangan. Shuningdek, huquqshunos Mia Barnes xabar beruvchilarning taxminan 5,5 foizi xabar berganliklari tufayli uchinchi shaxslar tomonidan tazyiqni boshidan kechirayotganini aniqlagan [4].

Jumladan, quyidagi jadvalda Jahon banki tomonidan AQShda o'tkazilgan tadqiqot natijalaridan ko'rish mumkinki, xabar bergan shaxslarda xabar berish jarayonidan so'ng quyidagi holatlar sodir bo'lgan [13].

Fikrimizcha, AQShda o'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, korrupsiyaviy huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslar keyingi mehnat va turmush sharoitlarida ijtimoiy va ruhiy muammolarga duch kelishgan. Bu esa, o'z navbatida, ularning psixologiyasida korrupsiyaviy huquqbuzarliklar haqida xabar berish ortidan sotsiofobiya¹ shakllanishiga olib kelishi mumkin.

¹ Sotsiofobiya – muayyan xatti-harakatlarni sodir etishi natijasida uchinchi shaxslarning negativ baholashlaridan paydo bo'ladigan kuchli qo'rquv.

1-rasm. AQShda shifoxonada maishiy korrupsiyaviy holatlar to'g'risida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni xabar bergan 233 nafarshaxsda o'tkazilgan tadqiqot natijalari: (foiz ko'rsatkichida)

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 174-moddasiga ko'ra, mehnat shartnomasini bekor qilish yoki boshqa ishga o'tkazishning asosliligini isbotlash yuki ish beruvchiga yuklangan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining 2023-yil 20-noyabrdagi "Sudlar tomonidan mehnat shartnomasini bekor qilishni tartibga soluvchi qonunchilikni qo'llash amaliyoti to'g'risida"gi 26-son qarori 62-bandida ushbu toifadagi nizolarni ko'rib chiqishda shuni yodda tutish kerakki, mehnat shartnomasini bekor qilish yoki boshqa ishga o'tkazishning asosliligini isbotlash ish beruvchiga yuklanadi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida xabar bergan shaxslarning huquq va manfaatlarini himoya qilish munosabati bilan mehnat shartnomasini bekor qilish yoki boshqa ishga o'tkazish holatlari bo'yicha 2024-yilga qadar birorta sud ishi ko'rib chiqilmagan.

O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi 4-moddasida mehnat va (yoki) mashg'ulotlar sohasida kamsitilgan deb hisoblagan shaxs diskriminatsiya faktiga belgilangan tartibda shikoyat qilishi, shu jumladan, kamsitishni bartaraf etish va unga yetkazilgan moddiy zararni qoplash hamda ma'naviy zararni qoplash to'g'risida sudga murojaat qilishi mumkinligi ko'rsatilgan.

Bundan tashqari, Mehnat kodeksining 137-moddasi va Oliy Sud Plenumining 2023-yil 20-noyabrdagi "Sudlar tomonidan mehnat shartnomasini bekor qilishni tartibga soluvchi qonunchilikni qo'llash amaliyoti to'g'risida"gi 26-son qarorining 45-bandiga muvofiq, xodim ish beruvchining mehnat sharoitlarini o'zgartirishi ustidan shikoyat qilishga haqlidir. Shaxsiy mehnat nizosini ko'rib chiqishda isbotlash yuki ish beruvchiga yuklanadi.

Agar sud ishni ko'rib chiqayotganda ish beruvchining mehnat sharoitlarini o'zgartirishi, shuningdek, boshqa ishga o'tkazilishi yoki mehnat shartnomasini bekor qilish xodimga uning huquqlari buzilishi korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar berish munosabati bilan qabul qilingan choralar ekanligi aniqlansa, u holda ish beruvchining xatti-harakatlari noqonuniy deb topiladi va xodim avvalgi ish joyi (lavozimi) tiklanadi. Bunda amaldagi qonunchilikda ish beruvchi va xodim o'rtasidagi nizolarni sudda ko'rish davrida ish beruvchiga quyidagi masalalar bo'yicha isbotlash majburiyati yuklangan:

- 1) mehnat shartnomasini bekor qilish (MK 174-moddasi);
- 2) muddatli mehnat shartnomasini tuzishning asosiligi (MK 111-moddasi);
- 3) ishga qabul qilishni rad etishning qonuniyligi (MK 120-moddasi);
- 4) xodimning ish beruvchi bilan boshqa joyga ko'chib o'tishni rad etganligi (MK 146-moddasi);
- 5) xodimni ishdan chetlashtirishning qonuniyligi (MK 154-moddasi);
- 6) ikki yoshga to'lmagan bola parvarishini amalga oshirayotgan xodimni boshqa ishga o'tkazish mumkin emasligi (MK 395-moddasi).

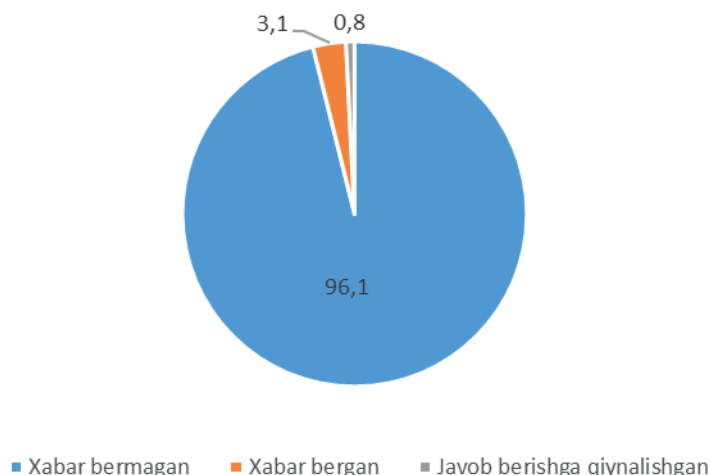
Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, xabar beruvchi shaxsga nisbatan ish beruvchi tomonidan sodir etilishi mumkin bo'lgan mehnatga oid tazyiqlarning boshqa turlari: *intizomiy jazo qo'llash, ish haqini pasaytirish, boshqa turdagi shartnomaning bekor qilinishi* va boshqa holatlarni isbotlash majburiyati ish beruvchiga yuklanganligi O'zbekiston Respublikasining amaldagi Mehnat kodeksida tartibga solinmagan.

Shu nuqtayi nazardan kelib chiqib, quyida keltirilgan jadvaldan ko'rish mumkinki, tadqiqot ishi so'rovnomasida "*Mehnat va turmush faoliyatingiz davomida sodir etilgan yoki sodir etilishga tayyorgarlik ko'rilayotgan korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida muhofaza qiluvchi organlarga xabar berganmisiz?*" degan mazmundagi savolga respondentlar quyidagicha ovoz berishgan [14].

Bizningcha, O'zbekistonda ham ehtimoliy ushbu xatti-harakatlar sodir etilishining oldini olish maqsadida xabar bergan shaxslarning ish joyida mehnat huquqlarini himoya qilishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini ishlab chiqish, davlat organlarining qarorlari, mansabdor shaxslarning harakatlari (harakatsizligi) va mehnat qonunchiligi buzilishi ustidan shikoyat qilish huquqini uzluksiz ta'minlash muhimdir.

Ma'lumki, korrupsiyaviy huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarning shaxsiga doir ma'lumotlari sir saqlanishi xabar berish institutining eng muhim elementi hisoblanadi. Biroq xabar bergan shaxsning shaxsiga doir ma'lumotlari qonunda nazarda tutilgan hollarda va shaxsning o'zining, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi organ rahbarining yozma ruxsati asosida oshkor etilishi mumkin. Mazkur holatda xabar qilgan shaxsga nisbatan uchinchi shaxslar tomonidan ruhiy tazyiq, zo'ravonlik sodir etish ehtimoli vujudga kelishi mumkin. Shu tufayli xabar bergan shaxslarga psixologik yordam ko'rsatish muhimdir. O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 5-noyabrda qabul qilingan, 2025-yil 6-fevraldan kuchga kiradigan "Aholiga psixologik yordam ko'rsatish to'g'risida"gi O'RQ-989-son Qonuni 9-moddasiga ko'ra, tazyiq va zo'ravonlikdan jabrlangan shaxslarga bepul psixologik yordam ko'rsatish davlat tomonidan kafolatlanishi belgilangan.

So‘rovnoma natijasi foiz (%) hisobida

2-rasm. Fuqarolar o‘rtasida “Mehnat va turmush faoliyatingiz davomida sodir etilgan yoki sodir etilishga tayyorgarlik ko‘rilayotgan korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida muhofaza qiluvchi organlarga xabar berganmisiz?” mavzusida o‘tkazilgan so‘rovnoma

Bizningcha, xabar beruvchi shaxslarga psixologik yordam ko‘rsatish tizimi yo‘lga qo‘yilmasa, bu ayrim salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Jumladan:

- xabar beruvchi shaxs va ish beruvchi o‘rtasida mojaroning kuchayishi (xabar beruvchi va tashkilot o‘rtasida yoki tashkilot va huquqbuzarlikda ayblanayotganlar o‘rtasida);

- davlat organi, tashkiloti va muassasasining tashkiliy samarali ko‘rsatkichlari pasayishi, chunki xabar beruvchi shaxslarga o‘z vaqtida psixologik yordam ko‘rsatilmaslari ularni samarali mehnat faoliyatidan chalg‘itadi, bu esa, o‘z navbatida, mehnat samaradorligi ko‘rsatkichlari tushib ketishi;

- xabar beruvchi shaxsning ruhiy azoblanishi natijasida ularning sog‘lig‘iga salbiy ta‘sir ko‘rsatishga sabab bo‘ladi.

Psixolog, huquqshunos Nick Thorpening fikriga ko‘ra, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni psixologik qo‘llab-quvvatlash xabar beruvchining yuqori bo‘lgan hissiyotlarni tinchitadi. Bu esa, o‘z navbatida, xabar qilishda ishtirok etganlarning barchasi o‘rtasida konstruktiv va ijodiy muloqotni osonlashtiradi. Ushbu yondashuv mojaro kuchayishining oldini olishda juda muhimdir [15].

Fikrimizcha, xabar beruvchi shaxslarni psixologik qo‘llab-quvvatlash, ularda xabar qilish orqali uyg‘ongan tashvish, depressiya va moslashish buzilishi kabi ruhiy salomatlik muammolari rivojlanish xavfini kamaytiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, xabar beruvchi shaxslarni psixologik jihatdan qo‘llab-quvvatlash, ularga bepul psixologik xizmat turlarini tashkil qilish xabar qiluvchilarning psixologiyasiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Sababi xabar beruvchi korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar qilganidan so‘ng ularga nisbatan

tazyiq o'tkazilishi, qonunga xilof tarzda ishdan bo'shatilishi va har qanday turdagi zo'ravonliklar sodir etilishi ularning tushkunlikka tushishiga, ma'naviy zarar ko'rishiga ayrim hollarda o'z joniga qasd qilishiga olib kelishi mumkin.

Xorij tajribasiga ko'ra, Sloveniya Respublikasining "Xabar beruvchi shaxslar himoyasi to'g'risida"gi Qonunida xabar beruvchi shaxslarga davlat tomonidan bepul psixologik yordam ko'rsatish belgilangan bo'lsa, Ukraina Respublikasining "Korrupsiyaning oldini olish to'g'risida"gi Qonuni 53³-moddasida psixologik yordam olish xabar beruvchining huquqi sifatida e'tirof etilgan.

Shu tufayli xabar beruvchi shaxslarning asosiy huquqlari sifatida xabar berganlik natijasida o'ziga yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni undirish maqsadida davlat boji to'lamasdan sudga murojaat qilish va himoya qilishni ta'minlovchi davlat organlarida maxsus markazni (psixologik tarmoq, bo'lim) tashkil etish orqali bepul psixologik yordam olishni belgilash maqsadga muvofiq.

Xulosalar

Yuqorida olib borilgan tahlillarga ko'ra, quyidagi takliflar ilgari surildi.

O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar qiluvchi shaxslarni himoya qilish to'g'risida"gi qonun loyihasini ishlab chiqish va qonunni qabul qilish jarayonlarini tezlashtirish hamda ushbu loyihada quyidagilarni belgilash lozim:

birinchidan, mazkur loyihada korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar beruvchi shaxslar huquqlari sifatida himoya qiluvchi vakolatli davlat organlaridan shaxsiy va mulkiy xavfsizligini ta'minlashni talab qilish hamda himoya choralari qo'llash yoki ularni bekor qilish to'g'risidagi ariza bilan murojaat etish huquqini belgilash;

ikkinchidan, loyihada xabar beruvchi shaxslar tomonidan vakolatli davlat organlariga shaxsiy va mulkiy xavfsizligini ta'minlashni talab qilish natijasida ularga nisbatan qo'llangan xavfsizlik choralari qo'llanishi tartibi va ularning xususiyati haqida ma'lumot olishni ta'minlash;

uchinchidan, loyihada xabar beruvchi shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlar oshkor qilinishining aniq asoslarini ishlab chiqish hamda xabar bergan shaxs xabar qilingan yoki oshkor qilingan ma'lumot manbasining sir saqlanishini talab qilish huquqiga ega ekanligini belgilash;

to'rtinchidan, loyihada xabar beruvchi shaxsning huquqi sifatida yaqin qarindoshlariga nisbatan himoya choralari qo'llanishini talab qilish bilan bog'liq murojaat qilish huquqini berish;

beshinchidan, xabar beruvchining huquqlari sifatida himoya qilishni ta'minlovchi davlat organlaridan birlamchi bepul yuridik yordam olishni belgilash;

oltinchidan, xabar beruvchi shaxslarning davlat organlari qarorlari, mansabdor shaxslar harakatlari (harakatsizligi) va mehnat qonunchiligi buzilishi ustidan shikoyat qilish huquqini to'laqonli ta'minlash;

yettinchidan, xabar beruvchi shaxslarning asosiy huquqlari sifatida xabar berganlik natijasida o'ziga yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni undirish maqsadida davlat boji to'lamasdan sudga murojaat qilish va bepul psixologik yordam olish huquqini belgilash maqsadga muvofiq.

REFERENCES

1. Corruption whistleblower protection issues. 2024. Available at: <https://www.aca.uz/uz/article/korrupciia-aqida-xabar-beruvchilarni-imoia-qilis-masalalari-muokama-qilindi>
2. Tanya M., Marcum J.D., Jacob Y.D.B.A. Blowing the Whistle in the digital age. Are you really anonymous? the perils and pitfalls of anonymity in whistleblowing law. *Narrowed by: Secondary Materials Sources: DePaul Business & Commercial Law Journal. Content Type: Law Reviews and Journals*. Available at: <https://www.whistleblowers.org/wp-content/uploads/2019/10/Marcum-Young-2019-Blowing-the-Whistle-in-the-Digital-Age.pdf>
3. Nick Th. "The role of psychological support in a whistleblowing incident. Available at: <https://www.fieldfisher.com/en/insights/the-role-of-psychological-support-in-a-whistleblow>
4. Barnes M. How Employers Can Support and Protect Whistleblowers Mental Health. Available at: <https://ohsonline.com/articles/2023/09/19/how-employers-can-support-and-protect-whistleblowers-mental-health.aspx>
5. Loi sur la protection des dénonciateurs: Il est urgent de publier les textes d'application [Law on the protection of whistleblowers: It is urgent to publish the texts of application]. *La Presse*, 2017.
6. Directive (EU) 2019/1937 of the European parliament and of the council of 23 October 2019. "On the protection of persons who report breaches of Union law". 2019.
7. Republic of Korea, Act on Anti-Corruption (as amended in 2012), section 39.
8. United nations office on drugs and crime. The United Nations Convention against Corruption. Resource guide on good practices in the protection of reporting persons. United Nations, August 2015. Pp. 75–76.
9. For a list of TI ALACs, see Available at: <http://www.transparency.org/getinvolved/report>
10. Law of Ukraine On prevention of corruption. The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2014, No. 49, Article 2056. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18?lang=en#Text>
11. On Free Legal Aid. Law of Ukraine. *Vedomosti Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 2011, no. 51, p. 577. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#n80>
12. The Reporting Persons Protection Act. *Official Gazette of the Republic of Slovenia*, vol. 16/23. Available at: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2023-01-0301/zakon-o-zasciti-prijaviteljev-zzpri>
13. Mia B. How Employers Can Support and Protect Whistleblowers Mental Health. Available at: <https://ohsonline.com/articles/2023/09/19/how-employers-can-support-and-protect-whistleblowers-mental-health.aspx>
14. World Bank. Whistleblowing: Recent developments and implementation issues. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/bdaca439-5989-52c7-b820-929303194de3/content>
15. Majidov Sh.A. Korruptsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslar huquqlarini himoya qilishni takomillashtirish masalalari [Issues of improving the protection of the rights of persons reporting corruption-related offenses]. P. 87.
16. Nick Th. The role of psychological support in a whistleblowing incident". Available at: <https://www.fieldfisher.com/en/insights/the-role-of-psychological-support-in-a-whistleblow>

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son